

УДК 159.923

DOI 10.32755/sjeducation.2024.02.063

ФЕНОМЕН АЛОЦЕНТРИЗМУ: У ФОКУСІ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Данильченко Тетяна Вікторівна, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології, Пенітенціарна академія України (14000, Україна, м. Чернігів, вул. Гонча, 34, e-mail: dan20151975@gmail.com) ORCID: 0000-0001-8809-0132

У статті аналізується багатовимірний конструкт алоцентризму, що розуміється як спосіб мислення та пізнання, за якого людина спирається на зовнішню систему відліку і ставить у фокус уваги інших людей, а не себе.

Аналізуються різноманітні підходи до вивчення алоцентризму, включно з нейробіологічними, психологічними та соціально-психологічними дослідженнями.

Показано, що алоцентризм не є однорідним явищем, а проявляється на різних рівнях людської психіки, від нейронних процесів до соціальної поведінки. Виділено три рівні дослідження цього феномену. На психофізіологічному рівні вивчається сприйняття простору та орієнтація в ньому; методи: енцефалограма, функціональна магнітно-резонансна томографія, віртуальні технології. На психологічному рівні досліджується здатність стати на позицію іншого, поглянути на світ його очима; методи: шкала самооцінки, ціннісні опитувальники, проєктивні методи на завершення речень, сценарні стимули. На соціально-психологічному рівні розглядається здатність особистості враховувати інтереси й потреби оточення; методи: шкала INDCOL, інші шкали індивідуалізму-колективізму.

Підкреслюється складність визначення та вимірювання алоцентризму, оскільки він тісно переплітається з іншими психологічними феноменами, такими як децентрація, колективізм та емпатія. Висвітлюються їхні спільні та відмінні характеристики.

Розглядаються окремі методологічні аспекти дослідження алоцентризму, включно з перевагами й недоліками таких методів, як самозвітні опитувальники, експериментальні завдання та нейровізуалізація.

Зазначена необхідність створення більш точних і валідних інструментів для вимірювання алоцентризму на різних рівнях, що стануть у нагоді в консультуванні та терапії.

Ключові слова: алоцентризм, децентрація, колективізм, емпатія, нейропсихологія, алоцентрична особистість.

THE PHENOMENON OF ALLOCENTRISM: IN THE FOCUS OF PSYCHOLOGICAL RESEARCH

Danylchenko Tetiana, Doctor of Psychological Sciences,
Professor, Professor of the Department of Psychology,
Penitentiary Academy of Ukraine
(34 Goncha Street, Chernihiv, 14000, Ukraine,
e-mail: dan20151975@gmail.com)
ORCID: 0000-0001-8809-0132

The article analyzes the multidimensional construct of allocentrism, which is understood as a way of thinking and cognition in which a person relies on an external reference system and puts other people, not himself, in the focus of attention.

Various approaches to the study of allocentrism are analyzed, including neurobiological, psychological and socio-psychological studies.

It is shown that allocentrism is not a homogeneous phenomenon, but manifests itself at different levels of the human psyche, from neural processes to social behavior. Three levels of study of this phenomenon are distinguished. At the psychophysiological level, the perception of space and orientation in it are studied; methods: encephalogram, functional magnetic resonance imaging, virtual technologies. At the psychological level, the ability to take the position of another, to look at the world through their eyes is studied; methods: self-esteem scale, value questionnaires, projective methods for completing sentences, scenario stimuli. At the socio-psychological level, the ability of the individual to take into account the interests and needs of others is considered; methods: INDCOL scale, other individualism-collectivism scales.

The complexity of defining and measuring allocentrism is emphasized, as it is closely intertwined with other psychological phenomena, such as decentering, collectivism, and empathy. Their common and distinctive characteristics are highlighted.

Some methodological aspects of the study of allocentrism are considered, including the advantages and disadvantages of such methods as self-report questionnaires, experimental tasks, and neuroimaging.

The need for more accurate and valid instruments to measure allocentrism at different levels, which will be useful in counseling and therapy, is emphasized.

Key words: *allocentrism, decentering, collectivism, empathy, neuropsychology, allocentric personality.*

Постановка проблеми. Алоцентризм впливає на здатність людини розуміти соціальні сигнали, тому багато в чому зумовлює ефективність комунікації та побудову адекватних стосунків з іншими людьми. Однак як самостійний психологічний феномен алоцентризм вивчається не надто часто, оскільки за змістовними параметрами він сильно перетинається з іншими, більш дослідженими психологічними явищами, такими

як децентрація, конформність, колективізм, автономія, альтруїзм, соціальна зв'язність, *perspective taking*. Останнє поняття не має адекватної україномовної аналогії, можемо замінити його фразою «розуміння іншої точки зору», «розуміння перспективи іншої людини».

Серед англomовних наукових публікацій алоцентризм згадується набагато рідше, ніж близький за змістом феномен децентрації. Однак його необхідно вивчати, оскільки, по-перше, це допоможе психологам-практикам зрозуміти, як алоцентризм сприяє підтримці психологічного благополуччя, впливає на розподіл часу між професійними та сімейними обов'язками, по-друге, надати більш якісну допомогу за потреби налагодити здорові та конструктивні стосунки з людьми, які мають інші цінності й світогляд.

В Україні мало досліджень алоцентризму. Зокрема, ми знайшли згадування цього феномена у фундаментальній праці І. В. Данилюка [1] та в дисертації Ю. В. Товстокорої [2]. На відміну від американських досліджень, в українських домінують опитувальники, оскільки сучасні технології (нейровізуалізація, віртуальна реальність) для наукових досліджень доволі високовартісні й потребують залучення фахівців з інших галузей наукового знання.

Зважаючи на вищезазначене, метою цієї розвідки є з'ясування місця алоцентризму в системі психологічних понять та методів його дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Уперше термін «алоцентризм» («ало» – інший) згадується в 1909 р. у *Medical Times* [3]. У словнику Мерієм-Вебстер стверджується, що вперше в психологічному контексті (в психоаналізі) термін «алоцентризм» був використаний у 1916 р. [4]. У психологічному словнику Американської психологічної асоціації підкреслюється два значення цього терміну: зацікавленість або зосередженість на інших людях чи об'єктах, а не на собі (на противагу егоцентризму); людина, яка схильна ставити цілі та потреби групи вище за власні (на противагу ідіоцентризму) [5]. Неявно ідеї алоцентризму – ідіоцентризму розвивав К. Левін у своїй теорії полезалежних – полenezалежних особистостей.

Нині алоцентризм не розглядається як цілісний феномен. Це складний багатовимірний конструкт, який суттєво залежить від контексту. Навіть джерела походження терміну вказують різні. Так, у нейробіологічному контексті, де вивчаються когнітивні алоцентричні репрезентації, алоцентризм пов'язують з ментальними моделями І. С. Толмена (1948) [6]. У соціальній психології це поняття найбільш детально розроблялося в працях Г. Тріандіса (1985) як індивідуальний аналог колективізму [7]. На індивідуальному рівні, на нашу думку, дослідження алоцентризму під назвою трансцендентність провів Шварц (1990), вивчаючи людські цінності.

На нашу думку, можна виокремити три рівні алоцентризму, на яких він розглядається і проявляється.

Перший – психофізіологічний рівень: сприйняття простору та орієнтація в ньому. Уперше в такому психологічному контексті алоцентризм розглядався в праці І. С. Толмена «Когнітивні карти у щурів та людей» [6]. Тому інколи для опису алоцентричної репрезентації простору використовують термін «когнітивна карта». Дослідники Дж. Жонг та М. Кожевников також використовують терміни «алоцентрична орієнтація» та «алоцентрична репрезентація» [8]. Якщо говорити саме про просторову орієнтацію, то пропонується використовувати термін «екзоцентрична орієнтація» [9], оскільки частка «ало» перекладається як «інший», тому термін «алоцентричний» більше стосується саме людини, а не простору [10].

Алоцентричне бачення використовує перспективу, що «базується на навколишньому середовищі, ігноруючи поточну позицію спостерігача, і визначає просторові співвідношення щодо зовнішніх об'єктів або кардинальних напрямків – від орієнтира до орієнтира» [11, р. 1].

Методи вивчення: енцефалограма, функціональна магнітно-резонансна томографія під час виконання завдань з орієнтування у просторі (наприклад, завдання щодо малювання карт знайомої місцевості), віртуальні технології.

На цьому рівні здійснюється пошук нейронних механізмів за допомогою функціональної магнітно-резонансної томографії. Одним зі способів вимірювання ментальної репрезентації

простору є завдання на вказівку, яке вимагає оцінити напрямки орієнтирів, використовуючи егоцентричні знання (тіло як орієнтир для напрямку від точки до точки) та алоцентричні (орієнтири як опорні точки, що вказують на напрямки інших орієнтирів) [9; 11]. Також для подібних завдань використовується віртуальна реальність. Наприклад, у дослідженні Х. Карімпур, Дж. Курц та К. Фехлер (2020) пропонувалося завдання у віртуальній реальності, яке вимагало від учасників кодувати позицію приземлення віртуального м'яча, кинутого аватаром. Кодування відрізнялося за характером завдання: воно було або суто перцептивним («подивись»), або передбачало дію респондента («перехопи») [12].

Загальний висновок цих досліджень полягає в тому, що неможливо виділити окрему ділянку мозку, яка активізується під час використання алоцентричної перспективи. Алоцентрична репрезентація спирається на неагрегатну мережеву модель діяльності мозку, тобто це сукупний мережевий процес із залученням кількох взаємодіючих ділянок мозку, включно з гіпокампом і позагіпокампульними ділянками, такими як парагіпокампульна, ретроспленальна, префронтальна і тім'яна кори [13].

Другий – психологічний рівень: здатність стати на позицію іншого, поглянути на світ його очима. В одній з перших робіт, де розглядався феномен алоцентризму, У. Фріт та Ф. Віньємон «Егоцентризм, алоцентризм та синдром Аспергера» визначили його як схильність ставити себе на місце інших, щоб краще їх зрозуміти [14]. Г. Тріандіс визначає алоцентризм як особистісний конструкт, що визначає ступінь орієнтованості людини на себе або групу [7]. Він виділив вертикальні алоцентричні тенденції (тобто визначення себе як відмінного від інших, але підпорядкованого інгрупі, що може призвести до самопожертви заради інтересів групи) і горизонтальні (тобто сприйняття себе таким самим, як і інші в групі, що навряд чи призведе до самопожертви заради цілей інгрупи). Індивідуальні алоцентричні тенденції можуть проявлятися по-різному залежно від конкретної групи, характеру завдань та зовнішніх умов. Це призводить до того, що, незважаючи на особистісну орієнтацію, людина може актуалізувати різні поведінкові мо-

делі та ціннісні вподобання в різних групах залежно від умов: наприклад, демонструвати вертикальний алоцентризм у сім'ї і горизонтальний – у робочому колективі.

У психології алоцентризм на цьому рівні часто вивчається як децентрація.

Методи дослідження: шкала самооцінки, ціннісні опитувальники, проєктивні методи на завершення речень, сценарні стимули (зображення для perspective taking).

Третій – соціально-психологічний рівень: алоцентризм як здатність враховувати інтереси й потреби оточення. Він є результатом та водночас умовою встановлення любовних стосунків. Наприклад, А. Ілісте (2017) дає таке визначення: «Алоцентрична особистість – це людина, чії моделі мислення, сприйняття, емоційного реагування та поведінки ґрунтуються на припущенні, що вона є взаємозалежною частиною колективу, і як така вона повинна надавати підтримку іншим членам колективу, а також отримувати підтримку у відповідь» [15, р. 6]. Схоже визначення дається в праці М. І. Розенової (2007): «Алоцентризм – це здатність «відключитися» від себе і переорієнтуватися на інших та їхні потреби: здійснити безкорисливу дію, зрозуміти і потурбуватися про інших». Зазначимо, що в останній праці алоцентризм розглядається як трансформація егоїзму під впливом батьківської любові, що за змістом більш дотично до феномена децентрації.

Дослідники І. Д. Пасічник та О. В. Ткачук (2020) оперують поняттям «соціальна децентрація», під яким розуміють «соціальне явище, яке проявляється в здатності усвідомлювати цінності та переживання інших людей» [16, с. 103].

За результатами досліджень, особи з алоцентричним стилем мислення частіше обирають співпрацю та компроміс замість конкуренції та конфронтації, віддаючи пріоритет груповому успіху, а не особистим досягненням [17].

На соціально-психологічному рівні йдеться про рівень вираженості алоцентризму. Так, К. Колдвіл-Харріс та А. Айцисегі-Дінн вважають, що можна протиставити алоцентриків – осіб з крайньою колективістською орієнтацією – та ідеоцентриків – осіб з крайніми індивідуалістичними цінностями [18].

Методи вивчення: шкала INDCOL, шкали індивідуалізму-колективізму.

Алоцентризм має подвійне значення для соціального життя людини. З одного боку, при алоцентризмі когнітивний образ іншої людини відділяється від власного Я, тобто інший сприймається як самостійний об'єкт, що може відрізнятись (оцінками, життєвим досвідом, позицією тощо) [14]. Це стає базою для комунікації і задоволення соціальних потреб. З іншого боку, алоцентрична орієнтація може призводити до служіння іншим (альтруїзм), примату колективного над індивідуальним (колективізм), коли індивід задовольняє потреби та інтереси інших людей, жертвуючи власними. А. Якубик вважає, що альтруїстичною можна назвати лише таку поведінку особи, якщо, діючи на користь іншої людини, вона відмовляється від власних цілей або приносить у жертву власні цінності.

Алоцентризм може призвести до соціальної залежності, зокрема алоцентричні особи схильні спиратися на думку інших людей під час прийняття рішень і ставити інтереси інших вище за власні.

І децентрація, і алоцентризм пов'язані зі зміною точки зору, коли необхідно відійти від власної позиції й розглядати ситуацію з точки зору іншої людини або об'єкта. У такому ракурсі – зміна власної позиції – близьким феноменом є конформність (принаймні багато питань з опитувальників щодо конформності як особистісної риси збігаються з питаннями, за допомогою яких вивчають рівень децентрації). У змістовному плані відмінність полягає в мотивації – соціальному тиску та загрозі негативних наслідків від демонстрації аутентичної позиції. Зовнішні прояви конформності й алоцентризму збігаються, мотивація в такому контексті вивчається щодо конформної поведінки (соціальний тиск) і рідко цікавить дослідників алоцентричної поведінки (особистісна згода).

Децентрація охоплює не лише перспективу інших людей, але й абстрактні ідеї, алоцентризм робить акцент на усвідомленні свого місця в часі і просторі. Децентрація – це навичка, яка розвивається протягом життя як подолання егоцентризму. Тоді як щодо алоцентризму дослідники не дійшли загального

висновку: він розглядається і як особистісна риса, і як настанова, що сформувалася під впливом життєвого досвіду. Наприклад, у словнику Iresearchnet алоцентризм визначається як «риса особистості, що характеризує світоглядні, когнітивні, афективні та поведінкові патерни і вподобання, притаманні представникам колективістської культури» [20].

Перш ніж переходити до дослідження феномена, необхідно визначити його складові/критерії, які і будуть досліджуватися. Г. Тріандіс вважав, що особистісний вимір ідіоцентризму – алоцентризму можна дослідити, вивчаючи, по-перше, самовизначення індивіда (співвідношення соціальних і егоцентричних компонентів), по-друге, структуру його цілей (соціально схвалених чи унікальних), по-третє, типи провідних стосунків (елемент обміну чи аспект спільності), по-четверте, значення, яке надає людина особистісним установкам чи груповим нормам [21]. У цьому контексті йдеться про автономію як здатність брати на себе відповідальність за емоції, думки та рішення на противагу соціальній зв'язності як потреби у схваленні дій [22].

Усі методики вивчення алоцентризму можна поділити на дві групи: самозвітні методи (опитувальники) та спостереження за поведінкою.

Самозвітні методи поділяються на дві групи. У першій респондентам очевидно, про що йдеться, відповідно ефект соціальної бажаності вищий. Серед опитувальників, де респондентів просять оцінити свою згоду з твердженнями, що відображають алоцентричні або психоцентричні (егоцентричні) тенденції, найбільшого поширення набула шкала «індивідуалізм – колективізм» Г. Тріандіса (INDCOL) [7]. Вона оцінює ступінь, до якого людина ідентифікує себе з групою і надає пріоритет груповим цілям над індивідуальними. Колективістські культури, як правило, більш алоцентричні, тоді як індивідуалістичні культури – більш егоцентричні.

Таблиця – Спільне та відмінне у феноменах децентрації, алоцентризму та колективізму

	Децентрація	Алоцентризм	Колективізм
Здатність змінити точку відліку з «Я» на сторонню (або просторову, або психологічну)			
Дефініція	<p>Процес і результат подолання егоцентризму (Ж. Піаже) Механізм пізнання, що забезпечує сприймання людини в її взаєминах з іншими людьми (Г. М. Андреева, В. С. Агеєв) Прагнення особистості (В. А. Петровський) Інтегральна властивість особистості, що відображає здатність людини змінювати власну позицію і сприймати погляди інших (Дж. Флейвелл, М. Феффер)</p>	<p>Життєва позиція чи вроджена властивість особистості (Г. Тріандіс, Є. Су) Життєве переконання (А. Ілісте)</p>	<p>Соціальна та культурна концепція, яка наголошує на пріоритеті групових цілей та інтересів над індивідуальними (В. М. Журавльов) Результат соціалізації, що залежить від виховання, умов, культури</p>

Структура	1) Зміна позиції, в результаті якої здійснюється ото-тожнення індивіда, його позиції з іншою людиною; 2) зміна перспективи, яка виникає внаслідок зміни позиції (Т. Є. Гура)	1) Самовизначення індивіда; 2) структура цілей (соціально схвалених чи унікальних); 3) типи провідних стосунків (обмін чи спільність); 4) значення, яке надає людина особистісним установкам чи груповим нормам (Г. Тріандіс). 1) Підпорядкування особистих цілей цілям групи; 2) група як продовження себе; 3) група як джерело само- ідентичності (Р. Хернандез)	Індивідуалізм: 1) успішність, 2) унікальність, 3) упевненість. Колективізм: 1) гармонія, 2) підтримка, 2) близькість (Б. Шулуф та ін.) [19]
Акцент	Розуміння мотивів, цінностей і переживань іншої людини та абстрактних ідей	Усвідомлення себе в часі і просторі	Спроможність до кооперації і взаємокоординації
Методики	Егоцентричний асоціативний тест (Т. І. Пашукова); «Розуміння приказок» (А. Л. Агеєва, Є. В. Заїка)	INDCOL (Г. Тріандіс)	Auckland Individualism and Collectivism Scale (AICS)
Сфера досліджень	Вікова психологія, когнітивна психологія	Психологія особистості, психіатрія, нейропсихологія	Соціальна психологія, кроскультурна психологія
Представники	Ж. Піаже, І. С. Кон, І. Д. Пасічник, Т. І. Пашукова, В. А. Петровський	І. С. Толмен, А. Ілісте, М. І. Розенова, Д. Трафімов, С. Гого	Г. Тріандіс, В. М. Журавльов, Б. Шулуф, Дж. Хатті

У другій групі самозвітних методик напрямком опитування неочевидний для учасників. Їм пропонують сценарії, які вимагають від досліджувананих уявити себе на місці іншої людини й відповісти на запитання з цієї точки зору. Прикладом є окремі субтести опитувальника соціального інтелекту Дж. Гілфорда та М. Саллівена, опитувальники емпатії. Також дослідники можуть надавати моральні дилеми й оцінювати, як учасники порівнюють власні потреби з потребами інших, виявляючи їхню алоцентричність. У роботі українських дослідників Д. І. Пасічника та О. В. Ткачук [16] для з'ясування рівня децентрації використовувався егоцентричний асоціативний тест Т. І. Пашукової.

Недоліком самозвітних методик є ефект соціальної бажаності. Крім того, вони не завжди сприяють глибинному розумінню того, як люди сприймають світ з точки зору інших людей.

Для вивчення поведінки використовуються непрямі вимірювання. Зокрема відстежуються рухи очей, коли учасники розглядають зображення з соціальними підказками. Підвищена увага до соціальних сигналів, ймовірно, може свідчити про більшу алоцентричність. Вивчення структури соціальних мереж також може виявляти, як люди пов'язані та взаємодіють, що потенційно відображає їхні алоцентричні тенденції (більша кількість зв'язків, ймовірно, може свідчити про вищу алоцентричність). Однак непрямі вимірювання мають низьку валідність, оскільки невідомою залишається мотивація соціальних реакцій.

Є спроби використовувати для дослідження експеримент. Так, Д. Трафімов, Г. Тріандіс і С. Гото (1991) просили одну групу подумати про те, що їх відрізняє від сім'ї та друзів, а іншу – про те, що в них спільного. Були зафіксовані статистичні відмінності у соціальному змісті «Я» [23].

Останнім часом збільшилася кількість досліджень, присвячених вивченню нейробіологічних механізмів при алоцентричній просторовій орієнтації у здорових людей [24; 25] та людей з певними органічними порушеннями (наприклад, хвороба Альцгеймера [26]).

Цікавим, на нашу думку, є дослідження С. Жена і колег (2021), де здійснювався пошук нейронних корелятивів алоцент-

ричного мислення в комунікативній сигналізації. На основі даних функціональної магнітно-резонансної томографії (фМРТ) показано, що «медіальна префронтальна кора, вентральний стріатум і скронево-тім'яне з'єднання більш активні, коли сигналізатори залучені в алоцентричне, а не егоцентричне мислення» [27, р. 1]. В іншому дослідженні за допомогою цього самого методу вивчали ефекти навмисної алоцентричної та егоцентричної перспективи під час оцінювання публічних невдач інших людей, які становлять загрозу для репутації протагоніста. Виявлено, що права середня скронева звивина і праве скронево-тім'яне з'єднання були задіяні виключно тоді, коли учасники приймали алоцентричну перспективу під час спостереження за чужими невдачами [28].

Очевидно, що для цілісної картини алоцентризму особистості потрібне поєднання цих методів. Кожен з них має сильні і слабкі сторони. Вимірювання на основі самозвіттів дає пряму оцінку, але респонденти не завжди можуть бути точними, повідомляючи про власну поведінку, і на їхні відповіді може впливати упередженість соціальної бажаності. Поведінкові завдання та неявні вимірювання зачіпають несвідомі процеси, однак залишаються питання до причинно-наслідкових зв'язків алоцентризму і зафіксованої поведінки. Сучасні дослідження вказують на доцільність застосування мультимедійних та специфічних до конкретних сфер підходів для оцінки різноманітних аспектів алоцентризму. Однак розширення спектра вимірюваних параметрів алоцентризму ускладнює інтерпретацію отриманих даних. Тому доцільним вважається проведення лонгітюдних та якісних досліджень, які можуть змінити уявлення про специфіку прояву алоцентризму навіть однією людиною в різних життєвих обставинах.

Висновки. Недостатня чіткість дефініції алоцентризму пов'язана з багатовимірною природою та контекстуальною залежністю цього конструкту. Він має зони перетину з багатьма соціально-психологічними феноменами, такими як децентрація, колективізм, конформність, альтруїзм, соціальна зв'язність. Ми визначаємо алоцентризм як спосіб мислення

та пізнання, за якого людина спирається на зовнішню систему відліку і ставить у фокус уваги інших людей, а не себе.

Алоцентризм може проявлятися на психофізіологічному (сприйняття простору та орієнтація в ньому), психологічному (здатність стати на позицію іншого, поглянути на світ його очима) та соціально-психологічному (здатність враховувати інтереси й потреби оточення) рівнях. На кожному з них існує своя специфіка вимірювань, що не дає змоги створити цілісну картину проявів алоцентризму в однієї особи в різних соціальних обставинах та періодах життя.

Існує потреба в розробці якісного психометричного інструменту насамперед з точки зору психологічної практики. Консультанти та психологи повинні враховувати, як алоцентричні тенденції можуть впливати на здатність клієнта адаптуватися до соціальних та емоційних вимог оточення. Крім того, постає проблема культурної доцільності застосування теорій і підходів консультування, розроблених в індивідуалістичному контексті, до роботи з алоцентричними клієнтами. Знання специфіки прояву алоцентричних тенденцій у конкретного клієнта дасть можливість зрозуміти джерела конфліктів і дослідити самоідентичність, а також визначити шляхи подолання стресу, пов'язаного із соціальним тиском. Тому розуміння і врахування алоцентричних тенденцій допоможе психологам-практикам надавати більш ефективну та емпатичну допомогу клієнтам, сприяючи їхній психосоціальній адаптації, покращенню стосунків та загальному благополуччю.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці надійного та валідного інструментарію для виміру алоцентризму на психологічному рівні.

Список використаних джерел

1. Данилюк І. В. Етнічна психологія як галузь наукового знання: історико-теоретичний вимір. Київ : Самміт-книга, 2010. 432 с.
2. Товстоко́ра Ю. В. Особливості впливу комунікативних властивостей особистості на внутрішньогрупові стосунки студентської молоді : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Київ, 2017. 308 с.

3. Allocentric // Oxford English Dictionary, 2023. URL: https://www.oed.com/dictionary/allocentric_adj?tl=true (дата звернення: 04.06.2024).

4. Allocentric // Merriam-Webster Dictionary, 2023. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/allocentric> (дата звернення: 04.06.2024).

5. Allocentric // APA Dictionary of Psychology, 2023. URL: <https://dictionary.apa.org/allocentric> (дата звернення: 04.06.2024).

6. Tolman E. C. Cognitive maps in rats and men. *Psychological Review*. 1948. Vol. 55. P. 189–208.

7. Triandis H. C., Leung K., Villareal M. J., Cack F. I. Allocentric versus idiocentric tendencies: Convergent and discriminate validation. *Journal of research in personality*. 1985. Vol. 19. No. 4. P. 395–415.

8. Zhong J. Y., Kozhevnikov M. Relating allocentric and egocentric survey-based representations to the self-reported use of a navigation strategy of egocentricspatialupdating. *Journal of Environmental Psychology*. 2016. Vol. 46. P. 154–175. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0272494416300263?via%3Dihub> (дата звернення: 04.06.2024).

9. Klatzky R. L. Allocentric and egocentric spatial representations: definitions, distinctions, and interconnections // *Spatial cognition – An interdisciplinary approach to representation and processing of spatial knowledge (Lecture Notes in Artificial Intelligence 1404)* / Freksa C., Habel C., Wender K. F. (Eds.). Berlin : Springer-Verlag, 1998. P. 1–17.

10. Pick H. L. Perceptual aspects of spatial cognitive development // *Spatial cognition: Brain bases and development* / Stiles-Davis J., Kritchevsky M., Bellugi U. (Eds.). Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates, 1988. P. 145–156.

11. Miola L., Muffato V., Pazzaglia F., Meneghetti C. Men's and women's egocentric and allocentric knowledge: The involvement of mental rotation ability and spatial beliefs. *Frontiers in Psychology*. 2023. Vol. 14. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2023.1130549/full> (дата звернення: 04.06.2024).

12. Karimpur H., Kurz J., Fiehler K. The role of perception and action on the use of allocentric information in a large-scale virtual environment. *Experimental Brain Research*. 2020. Vol. 238. P. 1813–1826. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s00221-020-05839-2> (дата звернення: 04.06.2024).

13. Ekstrom A., Arnold A., Iaria G. A critical review of the allocentric spatial representation and its neural underpinnings: toward a network-based perspective. *Frontiers in Human Neuroscience*. 2014. Vol. 8. P. 1–15. URL:

<https://www.frontiersin.org/journals/humanneuroscience/articles/10.3389/fnhum.2014.00803/full> (дата звернення: 06.06.2024).

14. Frith U. and Vignemont E. Egocentrism, allocentrism and Asperger syndrome. *Consciousness and cognition*. 2005. Vol. 14. No. 4. P. 719–738.

15. Iliste A. *The personality dimension of idiocentrism-allocentrism among international students*. Master thesis. Umea Universitet, 2017. URL: <https://www.divaportal.org/smash/get/diva2:1173530/FULLTEXT01.pdf> (дата звернення: 06.06.2024).

16. Пасічник І. Д., Ткачук О. В. Рефлексія та децентрація як чинники ілюзії знання. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»*. 2020. № 11. С. 101–106.

17. Hui C. H., Triandis H. C., Yee C. Cultural differences in reward allocation: Is collectivism the explanation? *British Journal of Social Psychology*. 1991. Vol. 30. No. 2. P. 145–157. URL: <https://bpspsychub.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.2044-8309.1991.tb00931.x> (дата звернення: 06.06.2024).

18. Caldwell-Harris C., Aycicegi A. When personality and culture clash: the psychological distress of allocentrics in an individualist culture and idiocentrics in a collectivist culture. *Transcultural psychiatry*. 2006. Vol. 43. Iss. 3. P. 331–361. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/17090622/> (дата звернення: 06.06.2024).

19. Shulruf B., Hattie J., Dixon R. Development of a New Measurement Tool for Individualism and Collectivism. *Journal of Psychoeducational Assessment*. 2007. Vol. 25. No. 4. P. 385–401.

20. *Allocentrism*. Psychology. 2023. URL: https://psychology.iresearchnet.com/counselingpsychology/multicultural-counseling/allocentrism/#google_vignette (дата звернення: 04.06.2024).

21. Triandis H. C., Chan D. K. S., Bhawuk D. P., Iwao S., Sinha J. B. Multimethod probes of allocentrism and idiocentrism. *International Journal of Psychology*. 1995. Vol. 30. No. 4. P. 461–480.

22. Weinstein N., Przybylski A. K., Ryan R. M. The index of autonomous functioning: Development of a scale of human autonomy. *Journal of Research in Personality*. 2012. Vol. 46. Iss. 4. P. 397–413. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0092656612000566?via%3Dihub> (дата звернення: 04.06.2024).

23. Trafimow D., Triandis H. C., Goto S. G. Some tests of the distinction between the private self and the collective self. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1991. Vol. 60. No. 5. P. 649–655.

24. Fink G. R., Marshall J. C., Weiss P. H., Stephan T., Grefkes C., Shah N. J., Zilles K., Dieterich M. Performing allocentric visuo spatial

judgments with induced distortion of the egocentric reference frame: an fMRI study with clinical implications. *Neuroimage*. 2003. Vol. 20. Iss. 3. P. 1505–1517. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1053811903004464> (дата звернення: 04.06.2024).

25. Ruotolo F., Ruggiero G., Raemaekers M., Iachini T., van der Ham I. J. M., Fracasso A., Postma A. Neural correlates of egocentric and allocentric frames of reference combined with metric and non-metric spatial relations. *Neuroscience*. 2019. Vol. 409. P. 235–252. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0306452219302611> (дата звернення: 04.06.2024).

26. Serino S., Cipresso P., Morganti F., Riva G. The role of egocentric and allocentric abilities in Alzheimer's disease: A systematic review. *Ageing Research Reviews*. 2014. Vol. 16. P. 32–44. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1568163714000506> (дата звернення: 08.06.2024).

27. Zhen S., Chowdhury A., Yu R. The neural underpinnings of allocentric thinking in a novel signaling task. *Neuroimage*. 2021. Vol. 230. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1053811921000859?via%3Dihub> (дата звернення: 08.06.2024).

28. Mayer V. A., Müller-Pinzler L., Krach S., Paulus F. M. Spinach in the teeth: How ego- and allocentric perspectives modulate neural correlates of embarrassment in the face of others' public mishaps. *Cortex*. 2020. Vol. 130. P. 275–289. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0010945220302239> (дата звернення: 04.06.2024).

References

1. Danyliuk, I. V. (2010), *Ethnic psychology as a branch of scientific knowledge: historical and theoretical dimension*, Sammit-knyha, Kyiv.

2. Tovstokora, Yu. V. (2017), *Peculiarities of the Influence of Personality's Communicative Properties on the Intragroup Relations of Student Youth* : PhD in Psychology, Kyiv.

3. Oxford English Dictionary (2023), *Allocentric*, available at: https://www.oed.com/dictionary/allocentric_adj?tl=true (accessed 4 June 2024).

4. Merriam-Webster Dictionary (2023), *Allocentric*, available at: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/allocentric> (accessed 4 June 2024).

5. Dictionary APA (2023), *Allocentric*, available at: <https://dictionary.apa.org/allocentric> (accessed 4 June 2024).

6. Tolman, E. C. (1948), "Cognitive maps in rats and men", *Psychological Review*, Vol. 55, pp. 189–208.

7. Triandis, H. C., Leung, K., Villareal, M. J. and Cack, F. I. (1985), "Allothetic versus idiocentric tendencies: Convergent and discriminate validation", *Journal of research in personality*, Vol. 19, No. 4, pp. 395–415.

8. Zhong, J. Y. and Kozhevnikov, M. (2016), "Relating allocentric and egocentric survey-based representations to the self-reported use of a navigation strategy of egocentric spatial updating", *Journal of Environmental Psychology*, Vol. 46, pp. 154–175, available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0272494416300263?via%3Dihub> (accessed 4 June 2024).

9. Klatzky, R. L. (1998), "Allocentric and egocentric spatial representations: Definitions, distinctions, and interconnections", in Freksa, C., Habel, C. and Wender, K. F. (Eds.), *Spatial cognition – An interdisciplinary approach to representation and processing of spatial knowledge (Lecture Notes in Artificial Intelligence 1404)*, Springer-Verlag, Berlin, pp. 1–17.

10. Pick, H. L. (1988), "Perceptual aspects of spatial cognitive development", in Stiles-Davis, J., Kritchevsky, M. and Bellugi, U. (Eds.), *Spatial cognition: Brain bases and development*, Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale, NJ, pp. 145–156.

11. Miola, L., Muffato, V., Pazzaglia, F. and Meneghetti, C. (2023), "Men's and women's egocentric and allocentric knowledge: The involvement of mental rotation ability and spatial beliefs", *Frontiers in Psychology*, Vol. 14, available at: <https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2023.1130549/full> (accessed 4 June 2024).

12. Karimpur, H., Kurz, J. and Fiehler, K. (2020), "The role of perception and action on the use of allocentric information in a large-scale virtual environment", *Experimental Brain Research*, Vol. 238, pp. 1813–1826, available at: <https://link.springer.com/article/10.1007/s00221-020-05839-2> (accessed 4 June 2024).

13. Ekstrom, A., Arnold, A. and Iaria, G. (2014), "A critical review of the allocentric spatial representation and its neural underpinnings: toward a network-based perspective", *Frontiers in Human Neuroscience*, Vol. 8, pp. 1–15, available at: <https://www.frontiersin.org/journals/humanneuroscience/articles/10.3389/fnhum.2014.00803/full> (accessed 6 June 2024).

14. Frith, U. and Vignemont, E. (2005), "Egocentrism, allocentrism and Asperger syndrome", *Consciousness and cognition*, Vol. 14, No. 4, pp. 719–738.

15. Iliste, A. (2017), "The personality dimension of idiocentrism-allocentrism among international students", Master thesis, Umea Universitet, available at: <https://www.divaportal.org/smash/get/diva2:1173530/FULLTEXT01.pdf> (accessed 6 June 2024).

16. Pasichnyk, I. D. and Tkachuk, O. V. (2020), "Reflection and decentering as factors of the illusion of knowledge", *Scientific Proceedings of Ostroh Academy National University. Psychology Series*, No. 11, pp. 101–106.

17. Hui, C. H., Triandis, H. C. and Yee, C. (1991), "Cultural differences in reward allocation: Is collectivism the explanation?", *British Journal of Social Psychology*, Vol. 30, Iss. 2, pp. 145–157, available at: <https://bpspsychub.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.20448309.1991.tb00931.x> (accessed 6 June 2024).

18. Caldwell-Harris, C. and Aycicegi, A. (2006), "When personality and culture clash: the psychological distress of allocentrics in an individualist culture and idiocentrics in a collectivist culture", *Transcultural psychiatry*, Vol. 43, Iss. 3, pp. 331–361, available at: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/17090622/> (accessed 6 June 2024).

19. Shulruf, B., Hattie, J. and Dixon, R. (2007), "Development of a New Measurement Tool for Individualism and Collectivism", *Journal of Psychoeducational Assessment*, Vol. 25, No. 4, pp. 385–401.

20. Psychology (2023), "Allocentrism", available at: https://psychology.iresearchnet.com/counselingpsychology/multicultural-counseling/allocentrism/#google_vignette (accessed 4 June 2024).

21. Triandis, H. C., Chan, D. K.S., Bhawuk, D. P., Iwao, S. and Sinha, J. B. (1995), "Multimethod probes of allocentrism and idiocentrism", *International Journal of Psychology*, Vol. 30, No. 4, pp. 461–480.

22. Weinstein, N., Przybylski, A. K. and Ryan, R. M. (2012), "The index of autonomous functioning: Development of a scale of human autonomy", *Journal of Research in Personality*, Vol. 46, Iss. 4, pp. 397–413, available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0092656612000566?via%3Dihub> (accessed 4 June 2024).

23. Trafimow, D., Triandis, H. C. and Goto, S. G. (1991), "Some tests of the distinction between the private self and the collective self", *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 60, No. 5, pp. 649–655.

24. Fink, G. R., Marshall, J. C., Weiss, P. H., Stephan, T., Grefkes, C., Shah, N. J., Zilles, K. and Dieterich, M. (2003), "Performing allocentric visuospatial judgments with induced distortion of the egocentric reference frame: an fMRI study with clinical implications", *Neuroimage*, Vol. 20, Iss. 3, pp. 1505–1517, available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1053811903004464> (accessed 4 June 2024).

25. Ruotolo, F., Ruggiero, G., Raemaekers, M., Iachini, T., van der Ham, I. J. M., Fracasso, A. and Postma, A. (2019), "Neural correlates of egocentric and allocentric frames of reference combined with metric and non-metric spatial relations", *Neuroscience*, Vol. 409, pp. 235–252, available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0306452219302611> (accessed 4 June 2024).

26. Serino, S., Cipresso, P., Morganti, F. and Riva, G. (2014), "The role of egocentric and allocentric abilities in Alzheimer's disease: A systematic review", *Ageing Research Reviews*, Vol. 16, pp. 32–44, available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1568163714000506> (accessed 8 June 2024).

27. Zhen, S., Chowdhury, A. and Yu, R. (2021), "The neural underpinnings of allocentric thinking in a novel signaling task", *Neuroimage*, Vol. 230, available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1053811921000859?via%3Dihub> (accessed 8 June 2024).

28. Mayer, V. A., Müller-Pinzler, L., Krach, S. and Paulus, F. M. (2020), "Spinach in the teeth: How ego- and allocentric perspectives modulate neural correlates of embarrassment in the face of others' public mishaps", *Cortex*, Vol. 130, pp. 275–289, available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0010945220302239> (accessed 4 June 2024).